
■ Statsvetenskapliga förbundet

FÖRBUNDSREDAKTÖR: HELENA WOCKELBERG

Statsvetenskapen och rättvisans sfärer

I sin bok *Spheres of Justice* formulerade filosofen Michael Walzer sin välkända teori om olika rättvisesfärer (Walzer 1983). Enkelt uttryckt går den ut på att olika typer av nyttigheter skall distribueras enligt olika rättvisepprinciper. Kapitalvaror enligt principen om köpstyrka, sjukvård enligt behovsprincipen och befordran inom yrkeslivet enligt principen om förtjänst, o.s.v.

På ett analogt sätt kan, hävdar Walzer, medlemskap i olika typer av organisationer ålägga oss att följa olika normsystem. Medlemskap i familj innebär en viss typ av förpliktelser, medlemskap i en ideell förening en annan typ av förpliktelser och medlemskap i en professionell gemenskap ytterligare en typ av förpliktelser o.s.v. Det finns kort sagt olika associativa plikter inom olika gemenskaper. Walzers allmänna tes är att vi har en gemensam och grundläggande förståelse av innebörden av en nytthet eller gemenskap som styr de normer som gäller för respektive nytthet och gemenskap.

När jag nyligen tog initiativet till bildandet av en lokal Sacoförening på min institution kom jag att tänka på Walzers ganska självklara tes om att det råder olika

rättvisepprinciper inom olika sfärer av samhället. Jag insåg också att många av de problem och uppgifter som en lokal Sacoförening ställs inför beror på att det råder olika förståelse av vilken typ av gemenskap som en universitetsinstitution är. Med en grov förenkling kan man säga att det finns tre normerande föreställningar om vilken typ av gemenskap vi ingår i. Vissa uppfattar den som ett slags bruksgemenskap under ledning av en "brukspatron". Andra uppfattar den som ett slags ideell förening, som t.ex. en idrottsförening, en frikyrka eller en lokalavdelning i ett ideellt bildningsförbund. Andra åter, uppfattar gemenskapen som en arbetsplats med professionella yrkesutövare.

Det säger sig självt att olika föreställningar om vilken typ av gemenskap som en institution utgör genererar olika föreställningar om vilka normer som gäller för medlemmarna. I bruksgemenskapen gör man det man blir tillsagd att göra utan att knorra och utan att fråga efter vilka principer som gäller. I den ideella föreningen ställer man frivilligt upp för de gemensamma målen utan att fråga efter ersättning. I den professionella gemenskapen utför man sitt arbete efter bästa förmåga inom ramen för de lagar och avtal som gäller.

Ibland får man höra att man skall "ställa upp för institutionen", d.v.s. göra ett visst jobb till en "symbolisk" ersättning (d.v.s.

Har du synpunkter på förbundssidan eller vill lämna bidrag är du välkommen att kontakta förbundsredaktören via e-post Helena.Wockelberg@statsvet.uu.se eller telefon 018-4713448.

ingen eller en orimligt låg ersättning). En sådan uppmaning får helt olika innebörd beroende på vilken typ av gemenskap man tror man ingår i. I den hierarkiska bruksgemenskapen klagas man inte. I den ideella föreningen är det en helt legitim uppmaning. I en professionell gemenskap som styrs av avtal framstår uppmaningen som en form av tiggeri; ett försök att få de anställda att lappa ihop en dålig ekonomi andra skapat. Att "ställa upp för institutionen" innebär ur ett professionellt perspektiv att man gör ett så bra jobb man kan med den ersättning som är fastställd enligt avtal.

Det kan förefalla som att den ideella föreningens moral är beundransvärd. Men den leder till stora orättvisor och den är i längden inte hållbar. Kostnaden för att arbeta utan ersättning är olika beroende på under vilka privata omständigheter den anställde lever. För en ensamstående förälder innebär extra arbete stora påfrestningar jämfört med en ensamstående utan barn. Att "ställa upp för institutionen" (på någons uppmaning) leder också till lojalitetsbindningar och till en informell byteshandel där det uppstår ett beroendeförhållande med ojämn förhandlingsstyrka. Doktorander och de utan fast anställning riskerar att komma i underläge. Den ideella föreningens moral kan vara en täckmantel för bruksgemenskapens principiösa maktutövning, d.v.s. det som inom universitetsvärlden kallas "professorsvälde".

Innan vi bildade vår fackliga lokalavdelning gjorde vi en undersökning om i vilken utsträckning olika statsvetenskapliga institutioner följer de fackliga avtal som gäller – främst arbetstidsavtalet. Utan att peka ut någon specifik institution kunde vi konstatera att efterlevnaden av arbetstidsavtalet varierar. Vissa institutioner följer det ganska strikt, andra tänjer på det till de anställdas nackdel. Det är ju allom be-

kant att det är lite så och så med villigheten att implementera arbetstidsavtalet inom hela universitetsvärlden (se ledaren *Sulftidningen* nr 10/11 2007). Främst gäller det rätten för lektorer till 20 procent forskning i tjänsten.

Universiteten har på senare tid genomgått en snabb expansion och förändring där konflikten mellan olika organisationskulturer ställs på sin spets. Historiskt har universiteten dominerats av ett slags feodal professorsväldekultur parad med den ideella föreningens föreställningar om ett "kall" från forskares och lärare sida. Universitetsvärlden anses ofta unik i det att den befolkas av personer med ett starkt engagemang och passion för sitt yrke. Men det gäller många arbetsplatser. Det som utmärker universitetsvärlden är att engagemanget och passionen har utnyttjats (medvetet eller omedvetet) för att få folk att arbeta till relativt sett dålig ersättning. En förklaring är den dåliga fackliga aktiviteten.

För en professionell gemenskap som den Statvetenskapliga tidskrift är organ för är facklig aktivitet (oavsett inom vilket förbund) en viktig fråga. Dels handlar det om att uppnå likvärdiga villkor och att värna de avtal som träffats, dels handlar det om att nå insikter i den organisationskultur som styr vår verksamhet. Man kan också tillägga att den fackliga aktiviteten ger möjlighet att verka för ett normativt uppdrag som numera åligger alla forskare, nämligen att verka för en hållbar utveckling – en hållbar utveckling inom vår egen verksamhet. Att hålla avtal innebär att priset på humankapitalet blir synligt och att ge rätt till forskning i tjänsten innebär att vi får möjlighet göra det som statsmakten ålägger oss. Kort sagt hjälper vi statsmakten att fullgöra universitetets uppdrag så som det är tänkt.

Att bedriva facklig aktivitet ger möjlighet till det som i en radikal forskningstradition kallats emancipatorisk aktionsforskning. Som fackligt aktiv ikläder man sig också den roll som Michael Walzer kallade "the social critic" (Walzer 1987), d.v.s. den som genom en tolkningsprocess kommer fram till de normer som en viss gemenskap grundas på och därmed kan övertyga medlemmarna om normernas legitimitet. I det här fallet handlar det om att visa att vår verksamhet bygger på en professionell moral. Vår plikt är att göra ett så bra jobb vi kan på arbetstid och till avtalad ersättning. Visst krävs det passion och engagemang för att göra ett bra jobb som forskare och lärare, men till ett rimligt pris. Huruvida det avtalade priset är rimligt kan man ha olika uppfattningar om. Men principen "pacta sunt servanda" (avtal skall hållas) bör vi inte ha olika uppfattningar om. Vi ingår i en "rättstatlig" professionell gemenskap, som särskilt statsvetare har ett ansvar att värna om. Det handlar också om att vara lojal mot

ett demokratiskt sanktionerat normsystem.

I vår forskning finns det ett implicit uppdrag att värna "good governance". Frågan är om vi utövar "good governance" när vi administrerar våra institutioner? Är det så att den anklagelse som ofta riktas mot politiker också kan riktas mot statsvetare – "de lever inte som de lär"? Här finns uppslag till ett intressant forskningsämne – med både empirisk och normativ relevans.

MATS LUNDSTRÖM
LEKTOR I POLITISK TEORI VID STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN I UPPSALA.

Referenser

- Suffridningen* nr 10/11 2007.
Walzer, Michael. 1983. *Spheres of Justice*. Oxford and New York: Basil Blackwell.
Walzer, Michael. 1987. *Interpretation and Social Criticism*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.